

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXVII (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXVII (2)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXVII

No. 2

Chief Editor:

Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), prof. Peter Finke, PhD (University of Zurich), prof. Karl Kaser, PhD (Karl-Franzens University, Graz), Gabriela Kilianova, PhD (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences, Moscow), Ivanka Petrova, PhD (IEFEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Jana Pospišilova, PhD (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. Ljiljana Gavrilović, PhD (Institute of Ethnography SASA), corresponding member of the SASA Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA, Belgrade), Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Lada Stevanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade).

Advisory board:

Prof. Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade)

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2019

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXVII
свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Karl-Franzens Universität, Грац), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ), дописни члан САНУ др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ, Београд), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности, Београд).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2019.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
е-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011–2636–804
е-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектор:
Ивана Башић
Станислав Станковић

Превод:
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја –

Род и ред. Родни режими у култури – кроз историју и данас
(ур. Лада Стевановић)

Topic of the Issue –

Gender and Order. Gender Regimes in Culture – Today and through History
(ed. Lada Stevanović)

- Лада Стевановић, *Род и ред. Родни режими у култури – кроз историју и данас* 223–230
Lada Stevanović, *Gender and Order. Gender Regimes in Culture – Today and through History*
- Sanja Đurin, Renata Jambrešić Kirin, Tea Škokić, *Od antropologije žene do rodne ideologije* 231–245
Sanja Đurin, Renata Jambrešić Kirin, Tea Škokić, *From the Anthropology of Women to Gender Ideology*
- Tea Škokić, *O rodnoj i radnoj ideologiji* 247–263
Tea Škokić, *On Gender and Labour Ideology*
- Лидија Б. Радуловић, *Родно засновано партнерско насиље: конструкције наратива жена осуђених на казну затвора* 265–287
Lidija B. Radulović, *Gender Based Partner Violence: Constructions of Narratives of Women Sentenced to Prison*
- Suzana Marjanić, *Antimodni transžanr – tri primjera subverzije s RH scene: Ivana Popović, Tajči Čekada i Martina Križanić* 289–307
Suzana Marjanić, *The Anti-Fashion Transgenre – Three Examples of Subversion from the Croatian Scene: Ivana Popović, Tajči Čekada, and Martina Križanić*
- Ивана Добривојевић Томић, *Између небриге и незнања. Жене, сексуалност и репродуктивно здравље у социјалистичкој Југославији* 309–323

- Ivana Dobrivojević Tomić, *Between Carelessness and Ignorance. Women, Sexuality and Reproductive Health in Socialist Yugoslavia*
- Драгана Амедоски, *Жена у улози наследнице у османско доба: пример жене муслиманке на Централном Балкану (17–18. век)* 325–338
- Dragana Amedoski, *Woman in the Role of Heiress in the Ottoman Period: an Example of Muslim Woman in the Central Balkans (17–18th Century)*

Varia

- Jelena Čvorović, Kathryn Coe, *Happy marriages are all alike: Marriage and self-rated health among Serbian Roma* 341–359
- Јелена Чворовић, Кетрин Коу, *Сви срећни бракови личе један другом: брак и самопроцена здравља међу Ромима у Србији*
- Ивана Башић, *Пурпурно путовање онкрај свести – прамистерије женског у 'Дану шестом' Растка Петровића* 361–376
- Ivana Bašić, *Purple journey beyond consciousness – primordial mystery of the feminine in 'The Sixth Day' by Rastko Petrovic*
- Никола Крстовић, *Међународност баштињења и нова музеологија* 377–391
- Nikola Krstović, *Inter-nationality of Heritage and Nouvelle muséologie*
- Aleksandra Nikolić, *Collections and cultural transmission: Museum as a niche (re)construction site* 393–405
- Александра Николић, *Збирке и културна трансмисија: музеј као место (ре)конструкције нише*
- Никола Дедић, *'Источноевропска уметност': идеологија једног институционалног конструкта* 407–419
- Nikola Dedić, *'Eastern-European Art': Ideology of an Institutional Construct*
- Биљана Анђелковић, *Улога верског туризма у стварању 'хијерархије' манастира код поклоника Српске православне цркве* 421–443
- Biljana Anđelković, *The Role of Religious Tourism in Creating Hierarchy of Monasteries for the Followers of the Serbian Orthodox Church*
- Милан Томашевић, *Између наде и страха. Антрополошка интерпретација 'Откровења Светога Јована Богослова'* 445–462

- Milan Tomašević, *Between Hope and Fear: Anthropological Analysis of the 'Revelation to John'*
- Иван Ђорђевић, 'Хулиган' – 'народни непријатељ' или 'патриотски јунак'. Медијска конструкција фудбалских навијача у Србији 463–479
- Ivan Đorđević, 'Hooligan' – 'Enemy of the People' or 'Patriotic Hero'. *The Media Construction of Football Fans in Serbia*

II

Прикази Reviews

- Лада Стевановић, *Антропологија, род и Балкан* 481–483
- Александра Павићевић, *О прецима и потомцима, о гробовима и гробним натписима* 483–485

методологију, препознатљиво и доследно омогућавајући оно што је Светлани Слапшак и Марини Матешаћ управо и био циљ – а то је да направе „прилог феминистичкој продукцији знања на Балкану“ (21). Ово има значаја и у контексту западног феминизма, који тек у ретким случајевима има свест о потреби деколонизације феминистичког западњачког знања и теорије (међу изузецима је Роза Брајдоти). Као један од прилога таквој феминистичкој производњи знања ауторке предлажу да се теоријски компромитовани и пасивизирани термин род, замени термином сој, турцизмом присутним у различитим балканским језицима који надилази значење родне биполарности, истовремено означавајући плурализам и индивидуализам, неретко стојећи уз епитет особен, посебан. Управо ова врста истраживачке оригиналности, изникла из преплитања историје балканских жена и савремене балканске феминистичке теорије, одговара номадском духу који дефинише Роза Брајдоти, наглашавајући нужност опирању ономе што је статично и ограничавајуће, како у размишљању у хуманистичким дисциплинама тако и у преплављујућим неоконзервативистичким тенденцијама, које иду руку под руку са нарастајућим популизмом у коме се смањује простор за Друго, другачије и Друге, а који је тесан и недовољан чак и у круговима који га декларативно негују. Дobar знак би био када би ову књигу у преводу на енглески или неки други светски језик објавио неки познати издавач. Ово оригинално, узбудљиво истраживачко и комплексно антрополошко штиво то без сумње заслужује. До тада, препоручујем га за читање и цитирање у оригиналу, и то уз напомену да разноликост и сложеност тема и перспектива које ова књига нуди нису успели да стану у овај приказ.

Лада Стевановић

О прецима и потомцима, о гробовима и гробним натписима

Радојко Николић, *Камена књига предака. О натписима са надгробних споменика западне Србије.*

Народни музеј Чачак, 2018, тврди повез, 399 стр.

Поред часописа *Зборник радова Народног музеја*, и каталога који прате музејске изложбе, издавачка делатност чачанског музеја током 2018. године употпуњена је репрезентативном монографијом Радојка Николића *Камена књига предака. О натписима са надгробних споменика западне Србије*. Књига је репрезентативна најпре по својој спољашњости, а затим и по садржају. Опремљена је добрим дизајнерским и техничким решењима, а краси је и мноштво фотографија, од којих је већи број приложио сам аутор.

Реч је, заправо, о другом издању књиге која је први пут публикована 1979. године. Како је у некој врсти поговора написао Слободан Николић, лектор и коректор и, очигледно, један од иницијатора овог издавачког подухвата, књига је својевремено изазвала велико интересовање међу представницима различитих академских и уметничких „еснафа“. Тако су њени први рецензенти били угледни професори Владан Недић и Ђорђе Трифуновић, као и књижевници Драгиша Витошевић и Радомир Андрић. За актуелног приказивача, тј. приказивачицу,

посебан куриозитет представља податак да се о књизи тада похвално изразио и директор Марксистичког центра у Београду. Да ли је ова афирмација била последица неких Николићевих интерпретација религиозности становништва западне Србије, које су биле сасвим у складу са идеолошким премисама тога времена или је посредни била искрена подршка овог, у то време јединственог истраживања, остаје нам да нагађамо.

А истраживање је заиста било јединствено и импресивно, најпре по обиму, а затим и по посвећености аутора детаљном тумачењу прикупљеног материјала. Радојко Николић (1933–2004), иначе дипломирани филолог и психолог, током десет година обишао је 250 села, 350 гробаља и пописао натписе са 70000 споменика. Пошто је од завршетка истраживања до данас протекло више од 40 година, сасвим је могуће да је велики број натписа, посебно на старијим споменицима – а било је у Николићевом истраживању и оних с краја 19 века – избледео, а велики број надгробника у потпуности уништен. Због тога, књига коју данас имамо пред собом, представља на првом месту драгоцен документ о натписима на надгробним споменицима на гробљима западне Србије.

Књига започиње са два предговора. Предговор новом издању: *Плави хоризонт Радојка Николића: од микроисторије до социјалне антропологије*, потписује кустос Народног музеја у Чачку, и сâм плодни стваралац, Милош Тимотијевић, док је аутор предговора првог издања био већ споменути књижевник, Драгиша Витошевић. Потоњи Николићев рад види као „вуковски подухват“ инспирисан „Плавом линијом живота“ Бранка В. Радичевића.

Ауторски текст у новом издању остао је непромењен у односу на претходно. Радојко Николић га је поделио у већи број поглавља, свако посветивши одређеном питању, односно карактеристикама споменика и текстова на њима. Тако, у првом поглављу објашњава обичај бојења споменика у плаво и покушава да протумачи употребу баш ове боје. Одмах затим, он прелази на анализу текста, па у наредном поглављу приказује различите врсте „дозива“ којима се мртви обраћају живима. Ту се налазе *дозиви* обичном човеку, пролазнику, српском роду, браћи и рођацима, а готово увек, они су на почетку епитафа и садрже неку врсту наређења да се поред споменика застане, размисли, одмори...

Епитафи представљају и ризницу информација о различитим карактеристикама становништва овог краја. У поглављу *Досељеници*, Николић тако посредством уклесаних текстова интерпретира демографску и миграциону слику Западне Србије. Издваја неке, на пример, о *Ђорђу механицији из Карановца, који је био родом из Турске*, па о *Лазару, рабу божијем, сину Стефана Уларевића, родом из Ерцеговине*, па чак и епитафе на споменицима досељеницима, тзв „белим емигрантима“, из царске Русије.

Следи поглавље о занатима и занимањима, о којима надгробници такође доносе обиље информација. Овде се спомињу копачи, косачи, виноградаре, косијери, разни сеоски, али и градски мајстори, дунђери, дрводеље, ковачи, терзије, абације, хармоникаши, пандури, порезници, лекари, ђаци, скелације, ловци итд. Осим помена назива занимања, на неким споменицима се налазе и њихови симболи, па се тако на споменицима прељама често клесала преслица, копачима мотика и сл.

Као посебна категорија, овде су издвојени споменици момцима и девојкама. Натписи на њима откривају народна схватања о „прекоредном умирању“, односно о умирању младих људи, као и о пожељним особинама које красе младе људе. Осим по поетичности текста, која је овде наглашена због велике туге услед смрти младе особе, ове споменике красе и уклесани, додуше, стилизовани портрети или читаве фигуре.

Наредна поглавља посвећена су епитафима који говоре о односу супружника („Овде почива верна супруга“), затим о ратницима (ови се крећу од једноставне белешке о томе да је покојник учествовао у том и том рату или бици, преко детаљних описа њихове храбрости, до стихованих исказа који позивају на вечно памћење јунаштва и победа), хајдуцима и онима који су од хајдучке руке страдали, преступницима, ђацима, несрећним случајевима („Био си возач на друмовима белим, ал судбина од нас те одели“ (1971), болестима („Мене скоси јако бољка клета“), поздравима („Збогом свете, мој премили рају, ја одлазим за гробноме крају). На неким споменицима налазе се читаве тужбалице које представљају народне умотворине људи овога краја, али има и натписа који су позајмице из уметничке књижевности.

Последња поглавља аутор посвећује тумачењу епитафа у светлу представа о за гробном животу, као и језичкој анализи забележених текстова. Он овде обраћа пажњу на сликовитост говора становништва западне Србије, а затим на лексику и фонетику натписа. Овде заправо долази до изражаја Николићева професија и умешно баратање језиком, које је посебно занимљиво у завршној речи, на крају књиге. Ту је описано време које је Николић провео на терену проучавајући гробља и споменике, начин на који су на то гледали његови пријатељи и његови домаћини и мотиве овог дуготрајног истраживања. Овај део текста препун је архаичних израза и изгледа његових личних кованица.

Поред документаристичких и етнографских вредности, монографију „Камена књига предака“ одликује изузетно леп, поетски стил изражавања аутора. Међутим, у научном смислу, ова њена карактеристика могла би се посматрати и као недостатак. Наиме, наглашена импресионистичка интерпретација текстова епитафа донекле отежава читање књиге и њено коришћење као извора информација. Због тога, иако у сваком смислу подржавамо издавачко прегалаштво тима Народног музеја у Чачку, не можемо а да не поставимо питање. Није ли можда било сврсисходније у овом тренутку направити компаративно истраживање – материјала Радојка Николића објављеног у првом издању монографије (1979) и материјала неког новог теренског истраживања надгробних споменика и натписа на њима? Тако би се и један и други корпус сагледао у новом контексту и вероватно отворио нове правце истраживања и нове теме везане за гробља и однос људи према овим сведочанствима времена.

Александра Павићевић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242